

2024

Notat om barrierer for naturpleje med kvæg

Med støtte fra:

Kvægafgiftsfonden

Kirstine Flintholm Jørgensen

& Camilla Kramer

Center for Frilandsdyr

11-12-2024

Indholdsfortegnelse

Naturpleje med kvæg	2
Kvægets rolle i naturplejen	2
Udfordringer og barrierer for bedre naturpleje med kvæg	3
Mangel på store planteædere	3
Uhensigtsmæssig forvaltning af græsningen	3
Mangel på store sammenhængende arealer	3
Økonomiske barrierer for naturgræsning	4
Sociale og kulturelle barrierer	5
Politiske og regulatoriske barrierer for afgræsning	6
Konklusion	7

Naturpleje med kvæg

Kvægets rolle i naturplejen

Naturpleje med kvæg er en værdifuld metode til at bevare og forbedre naturarealer. Ved at fremme biodiversiteten, forhindre tilgroning, opretholde en økologisk balance og bevare kulturhistoriske landskaber, spiller kvæg en central rolle i naturplejen. Kvæg er særligt velegnede til naturpleje, fordi de som drøvtyggere kan æde en bred vifte af planter, herunder græs, urter og buske. Deres græsningsadfærd skaber en mosaik af forskellige vegetationstyper, hvilket fremmer et rigt insekt- og planteliv.

Kvæg bidrager til at opretholde og øge biodiversiteten på naturarealer. Ved at græsse på forskellige planter og trampe vegetation ned, skaber de åbne områder, hvor lys kan nå jorden og fremme væksten af blomstrende urter. Dette skaber levesteder for mange insekter, fugle og andre dyr. Kvægets gødningsklatter er afgørende for en lang række insekter, som er helt eller delvist afhængige af gødningen i løbet af deres livscyklus. Insekterne, der er tilknyttet gødning, er vigtige fødeemner for andre insekter og mange fugle.

Kvæg er effektive til at forhindre tilgroning af åbne landskaber. Uden græsning kan mange naturarealer hurtigt blive overtaget af buske og træer, hvilket kan ændre økosystemet og reducere levesteder for arter, der er afhængige af åbne områder. Ved at holde vegetationen nede, hjælper kvæg med at bevare de lysåbne naturtyper, som er vigtige for mange sjældne og truede arter. Derudover kan kvæg hjælpe med at kontrollere invasive plantearter, som ellers kunne dominere landskabet og reducere biodiversiteten.

Brugen af kvæg til naturpleje har en kulturhistorisk værdi. Mange landskaber i Danmark og andre steder i Europa er blevet formet af århundreders græsning med husdyr. Ved at fortsætte denne praksis bevares de traditionelle landskaber og de kulturhistoriske værdier, der er knyttet til dem.

Udfordringer og barrierer for bedre naturpleje med kvæg

Mangel på store planteædere

Der er mange årsager til at biodiversiteten er truet både herhjemme og i andre lande. Først og fremmest mangler naturen plads og er påvirket af tilførslen af næringsstoffer, dræning af naturlige vandløb og vådområder, samt det faktum at naturområderne gror til i krat og skov. Små og spredte naturområder betyder generelt, at mange bestande af dyr og planter får sværere ved at udvikle og formere sig på tværs af deres levesteder. Desuden er det svært at etablere en rentabel drift enten ved slæt eller græsning, når arealerne er små og spredte.

Der mangler store planteædere, også kaldet 'store græssere', i den danske natur. Landbrugets heste, kvæg, geder, får og grise kan fungere som erstatninger for vilde planteædere og på den måde fremme biodiversiteten i den vilde naturs skove, enge, moser, heder, strandenge og overdrev. På langt de fleste arealer i Danmark går dyrene kun ude i sommermånederne. På arealer med sommergræsning, kan græsningen dog let blive for intensiv. Der er et økonomisk incitament i at have et højt dyretryk fra landmandens side- dels via øget indtjening fra slagtedyrene, dels via en øget foderkvalitet i græsset, når det græsses hårdere. Desuden har en hård sommergræsning været en forudsætning for at kunne opnå den højeste støtte på arealet.

Uhensigtsmæssig forvaltning af græsningen

På arealer, der græsses med landbrugets dyr, kan der opnås støtte via grundbetaling og plejegræsordninger. Her har der gennem årene skulle leveres en naturpleje, hvor målet har været at arealet skulle fremstå som et ordentligt og ryddeligt landbrugsareal, hvilket vil sige at arealet skal være tydeligt græsset ned af dyrene sidst på sommeren. Overgræsning skader biodiversiteten ved at reducere antallet af plantearter og forstyrre økosystemet.

Omvendt kan undergræsning også føre til tilgroning af uønskede planter og for få græssende dyr kan også være et problem. Går der for få dyr på arealerne, vil der ophobe sig et tæppe af dødt græs (førne), der fastholder næringsstoffer på arealet og hæmmer væksten af nye planter. Det går i stor stil ud over de blomstrende urter, der ikke får lys nok til at spire og man får med tiden en ensartet vegetation, der domineres af græsser. Det er derfor en balancegang at græsse naturarealer med det rigtige antal dyr. Helårsgræsning med et naturnært græsningstryk er den mest optimale forvaltning med græsning, hvor biodiversiteten fremmes, og er nærmere beskrevet i hæftet 'God naturgræsning- sådan fremmes biodiversiteten på naturarealer' [\[link til hæfte ind her\]](#).

Mangel på store sammenhængende arealer

Mange naturområder er ofte for små og ensformige til at dyrene kan trives i områderne året rundt uden at blive tilbudt supplerende foder. Et naturområde er først optimalt til helårsgræsning, hvis det både indeholder tørre bakker, våde enge og områder med skov og krat. Så kan dyrene vælge et varieret fødeudbud, de kan søge læ i skoven, og de kan finde tørt leje. Denne udfordring forværres af, at dyreholderne ofte ikke er de samme mennesker, som ejerne af de bevaringsværdige naturområder. Der er stort potentiale for at forvalte naturen i meget større, sammenhængende områder end tilfældet er i dag. Men komplekse ejerforhold gør det til en næsten umenneskelig opgave at få indgået de nødvendige aftaler med en broget lodsejerkreds, om at skabe store sammenhængende græsningslandskaber.

Økonomiske barrierer for naturgræsning

Høje omkostninger

Etableringsomkostninger: Investering i hegn, vandforsyning, og andre nødvendige faciliteter kan være betydelige. Dette inkluderer også omkostninger til indkøb af kvæg og vedligeholdelse af græsningsarealer. Da det er en langsommelig produktionsform at opdrætte ungdyr til slagt, hvilket det både være risikobetonet (tab af dyr) samt forrentningstungt, da der typisk går 2 år, før ungdyrene slagtes.

Driftsomkostninger: Løbende udgifter til foder, dyrlæge, og arbejdskraft kan være høje. Derudover kan der være behov for ekstra ressourcer til opsyn af dyrene, og eventuelle flytninger af dyr på forskellige arealer, særligt hvis der græsses mange, små arealer, som ligger langt fra dyreholderens bopæl.

Lavere produktivitet

Dyrenes tilvækst: Kvæg, der græsser på naturarealer, har ofte lavere tilvækst sammenlignet med kvæg på intensivt dyrkede græsmarker. En forvaltning med helårsgræsning vil kun kunne udføres forsvarligt med brug af ekstensive kvægracer, som bedre kan klare sig ude om vinteren. Disse racer har et langsommere tilvækst end de mere intensive kvægracer.

Højere foderomkostninger? End intensivt opdrættede dyr? I perioder med lav fødetilgængelighed på naturarealerne kan det være nødvendigt at supplere med foder, hvilket øger omkostningerne. Dette er især relevant i vintermånederne.

Subsidier og støtteordninger: Manglende eller utilstrækkelig økonomisk støtte fra staten eller EU kan gøre det vanskeligt for landmænd at opretholde naturplejeprojekter. En ændring af støtteordningerne, så græsning med naturnært dyretryk og helårsgræsning kan opnå bedre støtte, vil være en forudsætning for at udføre en græsningsforvaltning, der fremmer biodiversiteten. Der er sket en del positive ændringer men udfordringer med kravene i støtteordningerne er fortsat en af de største for naturforvaltning i Danmark (Se også 'Anbefalinger til mere og bedre [naturforvaltning](#)' [link til Rikke og Lisbeths rapport, hvornår udgives den?]).

Lavere afkast med færre dyr pr ha? Et lavere dyretryk på naturarealerne vil betyde færre kalve til afsætning. Der vil imidlertid kunne hentes de samme tilskud hjem på arealerne, så tilskud pr ko vil blive forøget. Samtidig vil der være en reduktion i dyre foderomkostninger om vinteren. Opstaldningsperioden vil blive kortere og kan eventuelt helt udelades- dog vil det være nødvendigt at have en plan B ift. at kunne sikre dyrene ly, læ og tørt leje under vinterlignende vejrforhold, hvis naturarealerne ikke tilgodeser dette. Derfor kan der stadig være høje kapacitetsomkostninger, selvom man praktiserer naturnær græsning, hvor dyrene går ude længere tid end sommerperioden. Ifølge Olsen et al (20xx) var der i de fleste af 5 cases, et dårligt økonomisk resultat som naturforvaltere, hvor økonomien primært var afhængig af tilskud og ikke af selve kødproduktionen. [Et eksempel på økonomien ved 2 forskellige dyretryk er beskrevet i notatet xxx.](#)

Markedsforhold

Prismæssig konkurrence: Produkter fra naturplejeprojekter kan have svært ved at konkurrere prismæssigt med produkter fra mere intensivt landbrug. Dette kan gøre det vanskeligt for landmænd at opnå en rimelig pris for deres produkter.

Sociale og kulturelle barrierer

Lokalsamfundets accept: Modstand fra lokalsamfundet eller naboer kan hæmme implementeringen af naturplejeprojekter. Det kan være en barriere i forhold til at skabe større sammenhængende arealer. Der kan ligge en interessekonflikt i brugen af naturarealer fx ved en interesse for jagt, som har en stor økonomisk og rekreativ værdi for lodsejere, som derfor fravælger at gå ind i et projekt, hvor arealet græsses. Selvom der er en indgroet mistro blandt jægere mod græssende dyr på naturarealer, findes imidlertid ingen troværdige undersøgelser, der viser, at der er en negativ sammenhæng mellem jagt og græsning med husdyr (udkast) og der er derfor behov for uddannelse og vidensformidling. Sammenlægning af arealer med skov (og dermed læ/skyggemuligheder samt positiv effekt på biodiversiteten) kan være i konflikt med skovejeres interesse, hvis der er tale om produktionsskov eller blot af principielle årsager. Der kan desuden opstå interessekonflikter fra borgere, der ønsker at bruge naturarealerne til rekreative formål som vandreture, rideture og mountainbiking.

Sikker færdsel på arealer med store dyr: Det vil det være en fordel at dyrene ikke er for mennesketamme, så de ikke opsøger evt. besøgende på de arealer, hvor de store husdyr græsser. For dyreholderen kan dette være en barriere i forhold til at holde dyr på naturarealer. Det vil besværliggøre omgangen med dyrene i forbindelse med de udfordringer, der er ved management af dyrene som fx opsyn generelt, opsyn/hjælp ved kælvning, øremærkning, klovbeskæring og indhentning af dyr til slagtning.

Dyrevelfærd: Helårsgræsning, hvor dyrene færdes ude hele vinteren og kun fodres med supplerende fodring i nødsituationer, vil betyde at dyrene taber sig om vinteren, når fødeudbuddet bliver knapt. Det er ikke acceptabelt at dyrene har store vægttab og dyrevelfærdslovens §2, der lyder "at dyr er levende væsener, der skal behandles forsvarligt og beskyttes bedst muligt mod smerte, lidelse, angst, varigt mén og væsentlig ulempe" skal overholdes. Dette kan være i konflikt med ønsket om den naturnære græsning, hvor dyrene skal passe sig selv og hvor græsningstrykket og det ændrede fødeudbud gør, at dyrene om vinteren ændrer ædemønster, så der ædes hårdt på buske og vedplanter. Det kan være ønskværdigt rent biologisk set, at dyrene laver en vis grad af skade på træer og buske for at undgå nyopvækst og dermed bevarer de lysåbne arealer, samt skaber de forstyrrelser, som kan give grobund for en bredere artsdiversitet, men dyrene vil under sådanne omstændigheder have svært ved at indtage tilstrækkelig energi fra føden til at opretholde et rimeligt fedtlag på kroppen-huld. Dette vil ikke være acceptabel. Der mangler imidlertid en fælles tilgang og forståelse for hvor meget dyrene kan klare at tabe sig, før der flyttes dyr ud eller sættes ind med supplerende foder. Dyreholderens bør desuden være forberedt på at der kan opstå en interessekonflikt mellem værnet for dyrenes ve og vel og de biodiversitetsfremmende målsætninger for arealet.

Opmærksomheden er meget høj og forståelsen meget lav fra borgere, der ser dyr, der går ude i dårligt vejr. Der er stor forskel på hvad folk betegner som god dyrevelfærd og stor del af borgerne har i dag mindre direkte kontakt og erfaringer med husdyr og forståelsen for, hvilke forhold dyrene er egnet til at leve under, er lav. Billeder og videoer af dyr, der fx er tynde eller har flækkede/forvoksede klove, kan vække stærke følelsesmæssige reaktioner. Det er en barriere for dyreholdere at skulle stå imod en eventuel hetz og negativ opmærksomhed, som kan opstå ved at have dyrene gående ude om vinteren- hvad enten det er berettiget eller ej. Det er ikke kun stærk kost rent mentalt, når dyreholderen kritiseres offentligt eller hænges ud på de sociale medier eller bliver anmeldt til politiet! Det kan også betyde at afsætningen af ens produkter går fløjten, hvis man bliver 'blacklistet' offentligt.

Forholdene hos dyrene bør derfor altid være i orden og det kræver en skarpsindig indsats for dyreholdere at forvalte dyrene og de arealer de græsser, samt sørge for at der er mulighed for at sætte ind med dyrlæge,

klovbeskæring og supplerende fodring til dyrene eller at flytte dyrene på stald eller andre arealer, hvor der må fodres, når det er nødvendigt. Det kræver også at dyreholderen afser tid og ressourcer til i nogle tilfælde dagligt at svare på opkald fra bekymrede borgere, samt udføre informationsarbejde om den form for naturforvaltning, som der udføres.

Kulturelle vaner: Traditionelle landbrugsmetoder kan være dybt forankrede, og det kan være svært at ændre disse vaner, selvom naturpleje med kvæg kan være mere bæredygtigt. Der kan også være en mangel på forståelse for fordelene ved at sænke dyretrykket og udføre en mere naturnær græsning. Det kan for en del dyreholdere betyde at de skal vænne sig til en anden græsningsforvaltning, nogle andre produktionsresultater, samt anvende andre husdyrracer end de eventuelt har været vant til.

Uddannelse og viden: Manglende viden om biodiversitetsfremmende græsningsmetoder og naturpleje kan være en barriere. Der kan være behov for uddannelse og træning af landmænd for at sikre effektiv implementering. Desuden er der behov for mere uddannelse/oplysning af folk i jagtkredse og besøgende på naturarealer med store husdyr, som færdes på arealer med offentlig adgang.

Politiske og regulatoriske barrierer for afgræsning

1. Reguleringer og Lovgivning

Strengt miljøregler: Der er ofte strenge miljøregler, der skal overholdes, når det kommer til afgræsning. Disse regler kan fx omfatte

- 1) Naturbeskyttelsens §3 en beskyttelse af Det er vandløb, søer og vandhuller, moser, ferske enge, heder, overdrev, strandenge og strand-sumpe. Der er ikke tale om en fast arealbeskyttelse, men i stedet en beskyttelse af tilstande, der betyder, at et areal kan vokse ind og ud af beskyttelsen. På §3 beskyttede arealer må arealet tilstand ikke ændres og der må ikke gøde eller anvendes sprøjtemidler på arealet. Det kan få en stor økonomisk betydning for lodsejeren, hvis naturtilstanden på arealerne udvikler sig, og arealet bliver omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3, da der ikke udbetales nogen form for kompensation. Det betyder, at meget få landmænd ønsker at lade deres ikke-beskyttede arealer indgå i naturprojekter, hvor de risikerer, at arealerne udvikler sig til § 3-beskyttede arealer. Det er muligt at anmelde arealerne med genopdykningsret til kommunen og dermed undgå, at arealerne bliver omfattet af beskyttelsen. På §3 beskyttede arealer må der ikke sættes stationære læskure op, medmindre der gives en dispensation.
- 2) Ammoniakreguleringen: En lang række naturarealer er omfattet af den specifikke ammoniakregulering. Reguleringen indebærer, at nærliggende husdyrbrug skal overholde grænser for hvor meget atmosfærisk ammoniakbelastning, der må være på naturarealer. Reguleringen er indført for at beskytte naturen imod kvælstofbelastning, men ammoniakreguleringen har med god grund medført en frygt blandt landmænd for at lade arealer udvikle sig til god natur. Det skyldes at der løbende opstår sager, hvor nye registreringer eller forbedringer af natur på landmandens egne arealer eller på nærliggende arealer, får store negative konsekvenser for landmandens husdyrbrug. Det drejer sig om sager rangerende fra vanskeligheder med at få en ny tilladelse til at ændre eller øge produktionen, til krav om at nedbringe ammoniakudledningen eller helt at afvikle husdyrbruget.
- 3) Krav til stald-, ly-og læ-forhold: Ved etablering af stald og stationære eller flytbare læskure, skal en række forholdsregler tages for at minimere forurening fra dyrenes gødning og foder. Opsætning af

stationære læskure eller stalde, kræver en række tilladelser. På nogle arealer vil det ikke være tilladt at opsætte læskure.

Lovmæssige barrierer er yderligere beskrevet i 'Anbefalinger til mere og bedre [naturforvaltning](#)' [[link til Rikke og Lisbeths rapport, hvornår udgives den?](#)]

Dyrevelfærdslovgivning: Lovgivning om dyrevelfærd kræver, at kvæg skal have adgang til ly og læ samt tilstrækkelig føde og vand. Dette kan være en udfordring i naturplejeprojekter, hvor dyrene græsser på store, åbne arealer. Der kan også være krav om, at dyrene skal på stald i ekstreme vejrforhold, hvilket kan være svært at opfylde i praksis. Sidstnævnte er i særligt fokus, når der er tale om malkekøer og afkom deraf.

2. Bureaucrati og Ansøgningsprocesser

Komplekse ansøgningsprocesser: Ansøgning om tilskud og støtteordninger kan være tidskrævende og bureaukratisk. Landmænd skal ofte navigere gennem komplekse regler og krav for at få adgang til økonomisk støtte. Desuden kan man blive straffet økonomisk med tilbagebetalingskrav, hvis man ikke opfylder de krav, der ligger til støtten. Dette kan afholde mange fra at søge støtte, selvom de kunne have gavn af det. Se også 'Anbefalinger til mere og bedre [naturforvaltning](#)' [[link til Rikke og Lisbeths rapport, hvornår udgives den?](#)]

Lang sagsbehandlingstid: Sagsbehandlingstiden for ansøgninger om tilskud kan være lang, hvilket kan forsinke projekter og skabe usikkerhed for landmændene. Dette kan gøre det svært at planlægge og gennemføre naturplejeprojekter effektivt, samt udgøre en økonomisk risiko, hvis man fx har etableret et hegn, hvor udbetalingen af tilskuddet først falder meget senere i processen.

3. Politisk Støtte og Prioritering

Manglende politisk vilje: Der kan være mangel på politisk vilje til at prioritere naturplejeprojekter med afgræsning. Dette kan resultere i utilstrækkelig finansiering og støtte til sådanne projekter. Politisk fokus kan ofte være på mere umiddelbare økonomiske eller sociale problemer, hvilket kan skubbe naturpleje ned på prioriteringslisten.

Skiftende politiske prioriteter: Skiftende politiske prioriteter kan påvirke kontinuiteten og stabiliteten af støtteordninger for naturpleje. Ændringer i regeringspolitik kan føre til ændringer i tilskudsordninger og reguleringer, hvilket kan skabe usikkerhed for landmændene.

4. Konflikter mellem Interessenter

Forskellige interesser: Der kan være konflikter mellem forskellige interessenter, såsom landmænd, miljøorganisationer og myndigheder. Landmænd kan fokusere på dyrevelfærd og økonomisk bæredygtighed, mens miljøorganisationer og myndigheder kan prioritere biodiversitet og miljøbeskyttelse. Disse forskellige interesser kan gøre det svært at finde fælles løsninger.

Ejerskab og forvaltning: Konflikter kan også opstå omkring ejerskab og forvaltning af naturarealer. Landmænd, der lejer jord til afgræsning, kan have forskellige mål og prioriteringer end jordejere eller forvaltere, hvilket kan skabe spændinger og udfordringer i samarbejdet.

Konklusion

.....

Forudsætninger for bedre naturforvaltning

- Etablering af større sammenhængende arealer
- En biodiversitetsfremmende græsningsforvaltning

Dette notat er udarbejdet som en del af projektet "Den gode afgræsningsplan- sådan fremmes biodiversiteten på naturarealer", som er støttet af Kvægafgiftsfonden